

Альона Чабань

ад'юнкт ад'юнктури, Національний університет цивільного захисту;
Харків, України
E-mail: Kiara92@ukr.net

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ РЯТУВАЛЬНИКІВ

Анотація: у статті розкрито суть таких понять, як “гендер”, “самореалізація”, “професійна самореалізація”; висвітлено втілення гендерної рівності у військовому середовищі, в оволодінні жінками надзвичайно небезпечними професіями та реалізації їх у цьому виді діяльності; доведено, що робота над Я-концепцією допомогла майбутнім рятувальникам (і чоловікам, і жінкам) навчитися бачити свої цілі, планувати і досягати значних результатів у період навчання та у професійній діяльності в період виконання службових обов'язків; розуміти себе, свої можливості й обмеження, навчитися виявляти свої здібності та активно розвивати їх, тобто працювати над реалізацією своїх професійних й життєвих планів.

Ключові слова: гендер, гендерна рівність, “гендерна симетрія”, гендерні особливості, самореалізація, професійна самореалізація, майбутні рятувальники, заклад вищої освіти.

Alona Chaban

postgraduate department adjunct at the National University of Civil Defense;
Kharkiv, Ukraine
E-mail: Kiara92@ukr.net

THE GENDER ASPECTS IN PROFESSIONAL SELF-ACTUATION OF FUTURE RESCUE WORKERS

Abstract: the essence of such notions as “gender”, “gender symmetry”, “self-actuation”, is disclosed in the article; the gender equality implementation in the military environment, in women's mastering the extremely hazardous professions and their self-fulfilment in this activity area is described; it is proved that the work on I-concept has facilitated (both males and females) to learn seeing their goals, to plan and attain tangible results in training and profession activities in the course of performing their duties; to understand their selves, their abilities and limitations, to learn manifesting their aptitudes and develop them actively, that is to work on fulfilment of their professional and life plans, therefore actuating themselves in future.

Key words: gender, gender equality, gender peculiarities, self-actuation, professional self-actuation, future rescue workers, higher education institution.

Алена Чабань

ГЕНДЕРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ САМОРЕАЛИЗАЦИИ БУДУЩИХ СПАСАТЕЛЕЙ

Аннотация: в статье раскрыта суть таких понятий, как “гендер”, “самореализация”, “профессиональная самореализация”; освещено воплощение гендерного равенства в военной среде, в овладении женщинами чрезвычайно опасными профессиями и реализации в этом виде деятельности; доказано, что работа над Я-концепцией помогла будущим спасателям (и мужчинам, и женщинам) научиться видеть свои цели, планировать и достигать значительных результатов в период обучения и профессиональной деятельности в период выполнения служебных

© Альона Чабань, 2021

обязанностей; понимать себя, свои возможности и ограничения, научиться проявлять свои способности и активно развивать их, то есть работать над реализацией своих профессиональных и жизненных планов.

Ключевые слова: гендер, гендерное равенство, гендерная симметрия, гендерные особенности, самореализация, профессиональная самореализация, будущие спасатели, учреждение высшего образования.

Alona Chaban

An extended abstract of a paper on the subject of:

“The gender aspects in proeional self-actuation of future rescue workers”

Problem setting. *In the 2030 Sustainable development goals, the fifth position is allocated to the gender equality goal aimed at removing by 2030 of all the obstacles that prevent women and girls from actuating their potential to the fullest extent [12]. The national priorities for ensuring sustainable development are fair social development, stable economic growth, efficient management, ecological balance, and resilience building [1].*

Recent research and publications analysis. *The gender equality issues are addressed to by national and foreign scientists. Deserve for attention the research linked with the gender topic in education, developed by I. Kohn, I. Kletsina, F. Mamedova, O. Shtyliova, V. Yarska-Smirnova. Substantial research in gender equality in Ukraine are carried out by I. Zhrebkina, I. Golovashenko, L. Gren, I. Lebedynska, T. Melnyk, V. Moroz, and other researchers. To the problem of gender stereotypes and gender roles are devoted scientific works by T. Vynogradova, V. Semenov, P. Gornostai, M. Piren, V. Sukovata.*

To gender culture formation in future fire safety specialists in the professional training process, the gender peculiarities in professional formation of civil protection specialists within the system of the State Service of Ukraine for Emergency Situations are devoted works by N. Vovk, L. Mandryk, A. Fursova, and other specialists. Nevertheless, the issues of gender peculiarities in future rescue workers' professional self-fulfillment remain beyond scientists' attention.

Paper objective. *To clarify the peculiarities in professional self-fulfillment in men and women – rescue workers-to-be in the course of their training at higher professional education institutions.*

Paper main body. *The shift in the gender issue to the legal regulation area attests to the state attending to the gender component in all the areas of Ukrainian social life.*

Gender is a modelled by society and supported by social institutions system of norms, values, and characteristics of the male and female behavior, lifestyle, and way of thinking, roles and relationships between men and women acquired by them as personalities in the socialization process, which is determined primarily by social, political, economic, and cultural contexts of existence and fixates the perceiving of a man and a woman depending on their gender. [8, p. 11]. “Gender equality is an equal legal status of men and women and equal possibilities of implementing it, which enables the persons of both sexes to take the same part in social life” [3]. “Gender symmetry is a state wherein the equal rights principle for men and women is implemented in practice [6, p. 469]. Self-actuation of both a man and a woman is possible on condition of availability of successful professional activity motivation. To attain this goal, it is seen possible to apply the technology of forming the attitude to successful professional activity in students, developed by the collective of authors headed by O. Romanovskiy [11]. A great role in self-fulfillment formation in future rescue workers is played by a psychologist who must teach education applicants to schedule their individual self-actuation program and know the ways of fulfilling it, which supposes the work by future rescue workers on I-concept formation. As the foundation for their research, the authors adopted the I-concept developed by the scientists O. Romanovskiy, V. Mykhailychenko and L. Gren, the main components of which are: professional competency, the attitude to success, the psychological portrait, self-control or self-controlled behavior, beliefs, the study of deep-laying principles and values [11, p. 39–43].

Conclusions of the research. *Despite a large number of scientific works dedicated to the issue of gender equality, the issues of gender*

peculiarities in professional self-fulfilment in future rescue workers remain unattended by scientists:

- the process of professional self-actuation in future rescue workers is impossible without forming their attitude to successful professional activity in the course of training at a higher education institution, which requires that psychologists should pay attention to a more detailed

work in this area;

- the work on I-concept is one of peculiarities in professional self-actuation of both men and women, future rescue workers.

The authors consider that perspective areas in further research are the study of psychological aspects of interaction in a military collective.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Україна як сучасна європейська держава одним із своїх головних завдань вбачає забезпечення гендерної рівності. Тому в Цілях сталого розвитку до 2030 року 5-місце посідає питання "Гендерна рівність", що передбачає до 2030 року усунення перешкод на шляху до реалізації жінками та дівчатами свого потенціалу [12]. Національними пріоритетами для забезпечення сталого розвитку виступають справедливий соціальний розвиток (забезпечення рівного доступу всіх жінок та чоловіків до участі в економічному, соціальному та політичному житті, а також до основних соціальних послуг); стале економічне зростання (забезпечення повної і продуктивної зайнятості та гідної праці для всіх людей, а також захисту трудових прав, надійних і безпечних умов праці); ефективне управління (забезпечення особистої безпеки громадян, верховенство права та справедливого правосуддя; підвищення ефективності дій органів державної влади та місцевого самоврядування на основі відкритості та прозорості прийняття рішень і громадського контролю за їх виконанням); екологічна рівновага та розбудова стійкості (безпечно довкілля для всіх жінок і чоловіків) [1]. Припинення всіх форм дискримінації щодо жінок і дівчат є не лише базовим правом людини, воно також має вирішальне значення для прискорення сталого розвитку, адже жінки на рівні із чоловіками мають право на самореалізацію своїх здібностей у будь-якій професійній діяльності, наприклад, бути рятувальницями, хоч традиційно ця професія в Україні вважалась чоловічою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. Питаннями гендерної рівності опікуються вітчизняні та зарубіжні науковці: І. Кон, І. Клецина, Ф. Мамедова О. Штильова, Ярська-Смирнова.

Ґрунтовні дослідження гендерної рівності в Україні здійснюють І. Жеребка, Л. Грень, І. Головашенко, І. Лебединська, Т. Мельник, В. Мороз та інші. Питанням гендерних стереотипів та гендерних ролей присвячено наукові напрацювання Т. Виноградової, В. Семенова, П. Горностаї, М. Пірен, В. Суковатої.

На увагу заслуговують дослідження, пов'язані з гендерною проблематикою в освіті: у дослідженні С. Домбровської, В. Мороз, Л. Грень, Н. Леоненко, С. Мороз розкрито теоретичні напрацювання щодо формування гендерно-узгодженої державної політики, особливостей становлення професійної жіночої освіти в розрізі історичної ретроспективи. Визначена роль державного управління розвитком трудового потенціалу на основі гендерного паритету, а також проаналізовано стан функціонування нормативно-правового механізму державного управління гендерного підходу в українському суспільстві [2].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. Формуванню гендерної культури майбутніх фахівців пожежної безпеки у процесі професійної підготовки, гендерним особливостям професійного становлення фахівців цивільного захисту у системі Державної служби України з надзвичайних ситуацій присвячено роботи Н. Вовк, Л. Мандрик, А. Фурсової та інших дослідників. Проте залишаються відкритими до подальших наукових пошуків питання гендерних особливостей професійної самореалізації майбутніх рятувальників.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). З'ясувати особливості професійної самореалізації чоловіків і жінок – майбутніх рятувальників.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Україна як сучасна держава спрямовує свій вектор розвитку на користь демократичного, правового суспільства.

ва, тим самим зобов'язавшись виконувати вимоги міжнародної спільноти відносно рівноправності громадян, зокрема за статевою ознакою, чим було визнано об'єктивну необхідність у проведенні гендерних змін, інтеграції гендерної перспективи в усі програми розвитку українського суспільства на засадах свободи, рівності, справедливості та толерантності [2, с. 5]. Зміщення векторів вирішення гендерного питання з наукового поля у правове свідчить про урахування державою гендерного компонента в усіх сферах життя українського соціуму.

На відміну від психології статі, в гендерній психології вивчаються не суто психологічні особливості чоловіків і жінок. Фокус уваги переміщується на ті особливості розвитку особистості, які викликані явищами статевої диференціації та стратифікації. Цей підхід надає великого значення також аналізу психологічних механізмів, що дозволяють чоловікам і жінкам нівелювати вплив факторів, що диференціюють і стратифікують процеси самореалізації особистості.

Термін “гендер” використовувався в лінгвістиці для позначення граматичної категорії “рід” і увійшов у використання в західній науці в 1970-х рр. (у вітчизняній науці – в 1990-х рр.) завдяки працям американського вченого Роберта Джессі Столлера, який вперше окреслив різницю між поняттями статі (англ. – sex) та гендера (англ. – рід). Його виступ на конгресі психоаналітиків в Стокгольмі з доповіддю про гендерну самосвідомість започаткував дослідження процесів гендерної ідентифікації та гендерної соціалізації. Поняття “гендер” є соціально-психологічною характеристикою, за допомогою якої визначається стать людини – “чоловік” або “жінка”.

За визначенням дослідників, “гендер – це змодельована суспільством та підтримувана соціальними інститутами система цінностей, норм і характеристик чоловічої і жіночої поведінки, стилю життя та способу мислення, ролей та відносин жінок і чоловіків, набутих ними як особистостями в процесі соціалізації, що, насамперед, визначається соціальними, політичними, економічними і культурними контекстами буття й фіксує уявлення про жінку та чоловіка залежно від їхньої статі” [8, с. 11].

“Гендерна рівність – рівний правовий

статус жінок і чоловіків та рівні можливості для їх реалізації, що дозволяє особам обох статей брати однакову участь у житті суспільства” [3]. Підтримуємо думку М. Крочук, що “гендерна рівність належить до фундаментальних засад прав особи”, і далі: “категорія гендерної рівності містить множину імплікацій, а саме: рівність прав – це законодавче наділення однаковими правами осіб чоловічої та жіночої статей у всіх сферах життя; рівність можливостей – забезпечення (гарантії) на практиці рівних умов щодо рівного розподілу, використання політичних, економічних, соціальних та культурних цінностей, які виключають дискримінацію та обмеження будь-якої статі, що негативно впливають на життєдіяльність і самовираження; забезпечення рівних умов для реалізації прав та можливостей; “гендерна симетрія” – стан, при якому принцип рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків реалізований на практиці” [6, с. 469]. Як зазначає дослідник Д. Мусійчук, “ролі, які жінки, так і чоловіки грають у сучасному суспільстві, лише дуже у невеликій мірі визначені біологічно, і значною – соціально. Вони постійно змінюються. Хоч обумовлені культурою або релігією, ці ролі різняться, залежно від географічного знаходження та від тимчасових змін” [7, с. 331].

Особливу роль у реальному втіленні гендерної рівності відіграє самореалізація особистості у суспільстві. Самореалізація – це процес, сутність якого полягає в усвідомленні власних задатків, потенціалу, таланту і в їх майбутньому втіленні у будь-якому обраному виді діяльності. Термін являє собою абсолютне втілення у життя суб'єктом свого індивідуального потенціалу. Потреба у самореалізації була спочатку закладена природою у кожному конкретному індивідуумі. Відповідно до вчення А. Маслоу та його концепції “ієрархії потреб”, самореалізація є найвищою потребою особистості. Індивіду просто життєво необхідно визначити і усвідомити своє персональне місце в суспільстві, житті, ефективно використовувати власні закладені природою задатки, проявити власну особистість максимально в реальності для того, щоб потім відчувати повне задоволення від дійсності.

Розглянемо шляхи втілення гендерної рівності в українському суспільстві, особливо у військовому середовищі, в оволодінні жінками надзвичайно небезпечними професіями та реалізації їх у зазначеній сфері.

У вересні 2018 р. Верховною Радою України було прийнято Проект Закону України № 6106 “Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних силах України та інших військових формуваннях”. Відповідно до Закону жінки мають право проходити військову службу на рівних засадах із чоловіками, займати військові посади та отримувати військові звання. Жінки на рівних умовах проходять повсякденну військову службу, починаючи від щодобових призначень і закінчуючи проходженням військових зборів.

За даними “Путівника гендерної інтеграції у Збройних Силах України”, у 2020 році до лав їх зараховано більше 57000 жінок, з них більше 31000 військовослужбовиць. Окрім “традиційних звичних для жінок посад” (медичних працівниць, психологинь, діловодок, фінансисток, кухарок), переважна частина жінок-військовослужбовиць обіймають

посади, які визначають боєздатність Збройних сил України, серед яких: командирки взводів, загонів, рот, батарей, заступниці командирів батальйонів. Також, відповідно до набуття досвіду, щорічно збільшується кількість військовослужбовиць на посадах начальниць відділів, відділень, управлінь, заступниць начальників управлінь. До 10000 жінок вже взяли участь в Операції Об'єднаних сил (ООС) та мають статус учасника бойових дій, з яких більше 200 нагороджені вищими державними відзнаками [9]. Отже, українська жінка може себе реалізувати. Проте самореалізація можлива за умов наявності вмотивованості на успішну професійну діяльність. Для досягнення цієї мети вбачається можливим скористатися технологією формування спрямованості студентів на успішну професійну діяльність, розроблену авторським колективом на чолі з О. Романовським [11]. Технологію формування спрямованості студентів на успішну професійну діяльність представлено у таблиці 1.

Таблиця 1.

Технологія формування спрямованості студентів на успішну професійну діяльність

Складові спрямованості на успіх	Сфери особистості			Результат
	Моральне “Я”	Професійне “Я”	Соціальне “Я”	
Формування цінностей, переконань і мотивів, спрямованих на самоактуалізацію особистості	Інформування про стратегії життєвої успішності та її складових. Формування інтересу до спеціальних потреб зростання й надихаючих переконань. Актуалізація мотивації досягнення успіху			Знаходження особистісного змісту в діяльності
Самопізнання	Аналіз своїх переконань і ціннісних орієнтацій	Вивчення власних інтересів, здібностей. Якостей, умінь	Вивчення своєї комунікативної компетентності	Складання Я-концепції
Самооцінка	Співвідношення власних ціннісних орієнтацій з нормами, які існують у суспільстві	Визначення професійних інтересів і можливостей їх реалізації	Вивчення особливостей своєї поведінки при спілкуванні з іншими людьми	Визначення відповідності власних можливостей рівню домагань
Самоконтроль	Керування своїми емоціями	Керування своїми думками	Керування своєю поведінкою	Оволодіння методами самоконтролю і самовиховання
Само програмування на успіх	Віра в себе та свої можливості Активізація загально особистісного розвитку			Високий рівень мотивації досягнення успіху

Продовження таблиці

Самовдосконалення	Формування й корекція ціннісних орієнтацій, корекція морально поведінки	Опанування професії; додаткова освіта, активізація самостійної роботи	Розроблення програми корекції й розвитку комунікативних умінь	Визначення адекватності самооцінки й результатів діяльності, внесення коректив у життєві плани
Цілеспрямована поведінка	Складання планів самовиховання і самовдосконалення			Оволодіння стратегією й тактикою досягнення результатів
Професійна компетентність	Високий рівень духовної культури	Успішна пізнавальна та професійна діяльність	Гармонійні стосунки з іншими людьми	Самореалізація
Результат	Адаптація	Індивідуалізація	Інтеграція	Задовolenість результатом
	Успішна соціалізація			

На основі дослідження [11, с. 12–13].

Самоактуалізація – це вираження себе, своєї істинної природи ззовні, а самореалізація – це завжди реалізація свого справжнього “Я” [5].

За визначенням Е. Федосенко, професійна самореалізація – це “безперервний гетерохронний процес розвитку потенціалів людини в діяльності протягом усього її життєвого шляху” [9].

З позицій синергетичного підходу професійна діяльність фахівців цивільного захисту забезпечується не лише теоретичними знаннями, сформованими вміннями та навичками, а й через розуміння та потреби в саморозвитку, самоорганізації та вмінні співпрацювати з колегами [4, с. 48]. Велика роль у формуванні самореалізації майбутніх рятувальників належить психологу, який повинен навчити здобувачів освіти складати власну програму самореалізації і знати шляхи її здійснення, що передбачає роботу майбутніх рятувальників над формуванням Я-концепції. За основу у своєму дослідженні ми взяли Я-концепцію, розроблену науковцями Л. Грень, О. Романовським, В. Михайличенко, основними складовими якої є: професійна компетентність, ставлення до успіху, психологічний портрет; самоконтроль або самокерована поведінка; переконання; дослідження глибинних принципів і цінностей [11, с. 39–43].

Список літератури:

1. Гендерна рівність для сталого розвитку, і щоб “нікого не залишити осторонь!”

Робота над Я-концепцією допомогла майбутнім рятувальникам навчитися бачити свої цілі, планувати і досягати значних результатів у період навчання, розуміти себе, свої можливості й обмеження, навчитися виявляти свої здібності та активно розвивати їх, тобто працювати над реалізацією своїх професійних й життєвих планів, а отже, у подальшому самореалізувати себе. Особливо це стосується жінок, які, долаючи стереотипи у суспільстві, прагнуть самореалізуватися у такій корисній, цікавій, проте небезпечній професії як рятувальниця.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. На підставі нашого дослідження ми дійшли таких висновків: процес професійної самореалізації майбутніх рятувальників неможливий без формування їх спрямованості на успішну професійну діяльність під час навчання у закладі вищої освіти, що вимагає від психологів приділити увагу більш детальній роботі в цьому напрямку; робота над запропонованою науковцями Я-концепцією й адаптованою нами до теми нашого дослідження допоможе майбутнім рятувальникам – чоловікам і жінкам – ефективно реалізувати себе у професійній діяльності.

Перспективними напрямками подальшого дослідження вважаємо розгляд психологічних аспектів взаємодії у військовому колективі.

[електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/sustainable-development-goals/goal-5-gender>

equality.html

2. Добмбровська С. М. Державне управління забезпечення гендерної рівності в Україні: Монографія / С. М. Добмбровська, В. М. Мороз, Л. М. Грень, Н. А. Леоненко, С. А. Мороз. – Х.: НУЦЗУ. – 2018. – С. 251

3. Закон України від 08.09.2005 р. № 2866-15 “Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків” // Відомості ВР України (ВВР). – 2005. – № 52. – С. 561

4. Коваль І. С. Формування професійної готовності майбутніх рятувальників до діяльності в екстремальних умовах / І. С. Коваль // Дис. канд. пед. наук - 13.00.04 Теорія і методика професійної освіти. – Львів. – 2017. – С. 304

5. Коростылёва Л. А. Психология самореализации личности: брачно-семейные отношения / Л. А. Коростылёва. – СПб. – 2000. – С. 292

6. Крочук М. І. Гендерна рівність як складова загального принципу рівності / М. І. Крочук // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2011. – № 4. – С. 464–471

7. Мусійчук Д. В. Гендерна рівність як передумова побудови громадянського суспільства / Д. В. Мусійчук // Публічне управління: стратегія реформ 2020: зб. тез. XV Міжнар. наук. конгресу, 23 квітня 2015 р. – Х. : Вид-во ХарРІНАДУ “Мастер”. – 2015. – С. 400

8. Основи теорії гендеру // Навч. посібник. – К. : “К.І.С.”. – 2004. – С. 481

9. Путівник гендерної інтеграції у Збройних Силах України [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.osce.org/files/f/documents/4/8/479044.pdf>

10. Профессиональная самореализация личности в современном обществе: Монография / Под науч. ред. Е. В. Федосенко. – СПб. : Речь. – 2009. – С. 121

11. Романовський О. Г. Формування спрямованості студентів на успішну пізнавальну й професійну діяльність / О. Г. Романовський, В. Є. Михайличенко, Л. М. Грень // Методичні рекомендації для викладачів і студентів технічних та економічних спеціальностей. – Х.: НТУ “ХПІ”. – 2009. – С. 48

12. Цілі Сталого Розвитку до 2030 року [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>

References:

1. “Gender equality for sustainable development, and to “leave no one behind!””, available at: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/sustainable-development-goals/goal-5-gender-equality.html>

2. Dobmbrovskaya, S. M., Moroz, V. M., Gren, L. M., Leonenko, N. A., Moroz, S. A. (2018), “State Administration for Gender Equality in Ukraine” : Monograph, H. : NUTZU, p. 251

3. Law of Ukraine of September 8, 2005 № 2866-15 (2005), “On Ensuring Equal Rights and Opportunities for Women and Men”, Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR), no. 52, p. 561

4. Koval, I. S. (2017), “Formation of professional readiness of future rescuers to work in extreme conditions”, dis. candidate of pedagogical sciences - 13.00.04 Theory and Methods of Vocational Education, Lviv, p. 304

5. Korostyleva, L. A. (2000), “Psychology of personality self-realization: marital and family relations”, SPb GU, SPb, p. 292

6. Krochuk, M. I. (2011), “Gender equality as a component of the general principle of equality”, Scientific Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs, no. 4, pp. 464–471

7. Musiychuk, D. V. (2015), “Gender equality as a prerequisite for building a civil society”, Public Administration: Reform Strategy 2020: Coll. thesis. XV International Scientific Congress, April 23, 2015, H. : HarRINADU Publishing House “Master”, p. 400

8. (2004), “Fundamentals of gender theory”, textbook. manual, K. : “KIS”, p. 481

9. Guide to Gender Integration in the Armed Forces of Ukraine, available at: <https://www.osce.org/files/f/documents/4/8/479044.pdf>

10. (2009), Professional self-realization of the person in a modern society: Monograph, Under the scientific. ed. Fedosenko, E. V., SPb. : Rus, p. 121

11. Romanovsky, O. G. (2009), “Formation of students’ orientation to successful cognitive and professional activity: methodical recommendations for teachers and students of technical and economic specialties”, Kh. : NTU “KhPI”, p. 48

12. Sustainable Development Goals by 2030, available at: <http://www.un.org.ua/en/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>

Стаття надійшла до редколегії 17.11.2021